

Zbigniew Jucha

Jerzy Tur

13 kwietnia 2009 r. w Poniedziałek Wielkanocny zmarł w wieku 76 lat mgr Jerzy Tur, historyk sztuki, były Wojewódzki Konserwator Zabytków w Rzeszowie, muzealnik, szczególnie zasłużony dla ochrony dziedzictwa kulturowego.

Urodził się 11 czerwca 1933 roku w Bondyszu, pow. Zamość. W 1956 r. ukończył studia historii sztuki na Uniwersytecie Warszawskim i w tym samym roku objął stanowisko Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Rzeszowie, działając na obszarze województwa o dużych zasobach zabytkowych, szczególnie w zakresie architektury i budownictwa, w niewielkim stopniu rozpoznanych i udokumentowanych, zniszczonych i uszkodzonych podczas działań wojennych. Stąd też, jako Wojewódzki Konserwator Zabytków skoncentrował się przede wszystkim na penetracji terenu i obiektów, dokonując rozpoznania ich wartości.

Współpracując z Uniwersytetem Jagiellońskim przeprowadził w ramach studenckiego wolontariatu kompletną penetrację wyposażenia i wystroju cerkwi, co pozwoliło m.in. na dokonanie ze stanowiska konserwatorskiego oceny sytuacji i zagrożeń dla obiektów zabytkowych znajdujących się na obszarach wysiedlonych podczas akcji „Wisła”, pozostawionych bez opieki licznych cerkwi wraz z ruchomym wyposażeniem.

W stosunku do najcenniejszych i najbardziej zagrożonych zniszczeniem obiektów architektury podejmował z urzędu prace zabezpieczające, powierzając je do wykonania Brygadam Wykonawczym Robót Konserwatorskich, zorganizowanym w 1957 r. przy urzędzie WKZ, działającym do 1960 r., tj. do momentu ich likwidacji w wyniku odgórnego zarządzenia. Pierwsze zabezpieczenia przeprowadzono wówczas m.in. w cerkwiach w Uluczu, Chotyńcu, Kruhelu Wielkim, Brzusce, Rudce, a także przy tak znanych obiektach, jak kościół w Haczowie, pałac w Sieniawie i zamek w Odrykoniu. Kompleksowym zabezpieczeniem objęto również małomiasteczkowe domy drewniane w Pruchniku, Babicach, Jaśliskach i Przeworsku.

Wspólnie z Aleksandrem Rybickim i Stefanem Stefańskim był inicjatorem utworzenia w 1958 r.

Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku, placówki skansenowskiej obejmującej swym zasięgiem działania tereny Łemkowszczyzny, Bojków, Pogórzan i Dolinian.

Z inicjatywy Jerzego Tura zorganizowana została w 1960 r. w Muzeum – Zamku w Łańcucie Składnica Zabytków Ruchomych, zajmująca się zabezpieczeniem w magazynach muzealnych ruchomych zabytków sztuki cerkiewnej, pochodzących z opuszczonych i nieużytkowanych cerkwi. Uratowanie licznych zabytków sztuki cerkiewnej pozwoliło na utworzenie ekspozycji muzealnej – Działu Sztuki Cerkiewnej, stanowiącego obecnie największy w Polsce zbiór ikon. Ich konserwacją zajęła się utworzona również z inicjatywy Jerzego Tura przy Muzeum – Zamku w Łańcucie Wojewódzka Pracownia Konserwatorska. Podobna pracownia powołana została również w Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku. W obu tych przedsięwzięciach zabezpieczono w ramach współpracy z Uniwersytetem im. Mikołaja Kopernika w Toruniu konserwatorski nadzór merytoryczny prof. Leonarda Torwirda.

Zagrożone zniszczeniem, szczególnie drewniane cerkwie i kościoły wymagały przeprowadzenia pilnych prac remontowych, stąd też w 1961 r. staraniem Jerzego Tura zorganizowano w województwie rzeszowskim wykonawstwo konserwatorskie w ramach PP PKZ, Oddziału w Krakowie. Pozwoliło to na podjęcie przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków prac zabezpieczających i konserwatorsko-remontowych przy około 30 obiektach, obejmując nimi m.in. kościoły w Binarowej, Libuszy, Kosinie, Polnej, Średniej Wsi, Brzezinach, Szalowej, cerkwie w Kotani, Piątkowej, Radrużu, Grażiowej, Rozalinie, Hańczowej, Bartnem, Dobrej Szlacheckiej, Liskowatem.

W 1966 r. Jerzy Tur powołał jako pierwsze w Polsce Biuro Dokumentacji Zabytków w Rzeszowie, a wcześniej Powiatowych Konserwatorów Zabytków w Rzeszowie, Jarosławiu, Przemyślu, Sanoku i Gorlicach. Stanowisko Powiatowego Konserwatora Zabytków w Gorlicach było pierwszym w kraju.

Ryc. 1. • Fig. 1. Jerzy Tur

Ryc. 2. Opanować telefon komórkowy
Fig. 2. Mastering the mobile phone

Ryc. 3. Z Teodorem Goczem
Fig. 3. With Teodor Gocz

Ryc. 4. Dyskusja o cerkwiach z Pawłem Sygowski
Fig. 4. Discussion about Orthodox churches with Paweł Sygowski

Ryc. 5. Gdy znalazł swoją pierwszą szkołę
Fig. 5. When he found his first school

Ryc. 6. Inwentaryzator
Fig. 6. Inventory maker

Ryc. 7. Wątpiący
Fig. 7. Dubious

Jako Wojewódzki Konserwator Zabytków, w okresie 12 lat wykazał się szczególną determinacją, zaangażowaniem i konsekwencją w działaniach związanych z ratowaniem przed zniszczeniem najcenniejszych zabytków, a także wysokim profesjonalizmem i zdolnościami organizatorskimi w zabezpieczeniu wykonawstwa i nadzoru konserwatorskiego.

Znakomita znajomość terenu i obiektów zabytkowych oraz problemów konserwatorskich wykorzystana została w pracy przez Jerzego Tura w kolejnych instytucjach związanych z ochroną zabytków: Muzeum Okręgowym w Rzeszowie, Pracowniach Dokumentacji Naukowo-Historycznej Oddziałów PP PKZ w Lublinie i Rzeszowie, Muzeum Tatrzańskim w Zakopanem, Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej, Biurze Dokumentacji Zabytków i następnie w Oddziale Wojewódzkim Państwowej Służby Ochrony Zabytków w Rzeszowie oraz od 1 sierpnia 1991 r. do 30 kwietnia 2002 r. na stanowisku Dyrektora Regionalnego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Rzeszowie.

Interesował się i był znawcą nie tylko budownictwa drewnianego, ale też budownictwa obronnego i urbanistyki. Był autorem opracowań i analiz naukowo-historycznych dotyczących historii i urbanistyki miast, niezwykle przydatnych przy opracowywaniu planów ogólnych zagospodarowania przestrzennego, stanowiących podstawę do formułowania wytycznych konserwatorskich.

Jako Wojewódzki Konserwator Zabytków dużą wagę przywiązywał do dokumentacji konserwatorskiej, badań, ewidencji i inwentaryzacji zabytków. M.in. wspólnie z Jerzym Żurawskim, jako inicjatorem, zaprojektowali nowy wzór karty ewidencyjnej zabytków architektury i karty ewidencyjnej zabytków ruchomych, które stały się obowiązujące dla całego kraju. Zainicjował na terenie województwa rzeszowskiego akcję inwentaryzacji budownictwa ludowego, którą kontynuował w późniejszych latach swojej pracy, doprowadzając do udokumentowania i zewidencjonowania ponad 30 tys. obiektów o wartościach zabytkowych.

Był aktywnym członkiem Stowarzyszenia Historyków Sztuki, współorganizatorem Rzeszowskiego Oddziału. Był również wieloletnim członkiem Głównej Komisji Ochrony Zabytków SHS w Warszawie, a także współzałożycielem i przez jedną kadencję przewodniczącym działającego w latach 80. XX w. Rzeszowskiego Oddziału Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków.

Tę postawę i dorobek zawodowy docenił Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który 9 lipca 2008 r. w Sanoku, z okazji 50-lecia utworzenia Muzeum Budownictwa Ludowego wręczył Jerzemu Turowi najwyższe resortowe odznaczenie „Medal Gloria Artist” za zasługi dla Kultury Polskiej.

Streszczenie

W dniu 13 kwietnia 2009 roku zmarł mgr Jerzy Tur, historyk sztuki, muzealnik, wieloletni wojewódzki konserwator zabytków w Rzeszowie. Był jednym z najlepszych terenowych konserwatorów zabytków w Polsce.

Działał na Podkarpaciu (Polska południowo-wschodnia), w terenie bardzo zniszczonym podczas II wojny światowej, terenie bardzo trudnym dla pracy konserwatora, którego obowiązkiem (a w przypadku Jerzego Tura posłannictwem życiowym) było ratowanie zabytków, bieżące zabezpieczenie, a w końcu ich remont konserwatorski.

O trudnościach pracy wojewódzkiego konserwatora zabytków w latach 50. XX wieku mówi następny artykuł.

Jerzy Tur w rok przed śmiercią został odznaczony przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego najwyższym odznaczeniem resortowym – „Medalem Gloria Artis” za zasługi w dziele ratowania zabytków kultury narodowej.

Abstract

Jerzy Tur M.A., an art historian, a museologist and for many years the Voivodeship Monument Conservator in Rzeszow, died on 13 April 2009. He was one of the best local monument conservators in Poland.

He worked in Podkarpacie (south-eastern Poland), the area utterly destroyed during the World War II, and very difficult to work in for a conservator whose duty (and in case of Jerzy Tur his vocation) was saving historic monuments, their current protection and finally their conservation and renovation.

The difficulties which could be encountered by a voivodeship monument conservator in the 1950s are described in the subsequent article.

A year before his death, Jerzy Tur received the highest departmental award from the Minister for Culture and National Heritage – „Medal Gloria Artis” for services rendered in the field of protection of national heritage monuments.